

Gamle juletradisjoner og et snev av overtro

Juleneket

Det å sette opp julenek midtvinters kjenner vi først fra 1700-tallet, selv om skikken sikkert er mye eldre. Det var veldig viktig at neket ble satt opp ved middagstid på julaften. Hvis man var sent ute, risikerte man å få avlingen sent i hus det kommende år.

Småfugler og skjærer

Hvis det kom spurv i juleneket før det var oppsatt, betydde det dødsfall i familien. Men kom småfuglene straks det var oppe, ga de varsel om et godt kornår. Skjærer i neket betydde derimot dårlig avling, derfor passet mange på å jage vekk skjærene når juleneket ble reist. Folk i byene tok også denne tradisjonen til seg. De ble inspirert av de populære landlige julekortene med kretsende fugler rundt gylne kornaks.

Jula skulle skytes inn

Samtidig som man satte opp kornbandet skulle jula skytes inn. Å skyte inn jula er en gammel tradisjon som forsvant de fleste steder i Norge på midten av 1800-tallet. Det skulle skytes tre skudd på julaften for å markere at jula var satt inn. Etter at det var skutt tre skudd ble det malt kors over dører og på alt løs redskap, og kjelker ble snudd slik at ski eller meier vendte opp.

En ølskvett til hesten

Ellers sørget man for å stelle godt med dyrene i juletida. Da skulle man ikke drive jakt, og alle snarer skulle sikres for julehelgen. De dyrene som holdt til i fjøs og stall fikk sin ekstra rasjon av matmor fordi julenatten angivelig var lengre enn andre netter. Hesten fikk mange steder en ølskvett og en dram i foret, mens kyrne fikk gjerne en neve med malt. Mange mente at dyrene kunne snakke julenatten.

Julegeita som ble til julebuk

Julegeita var en bukk som hadde et slags overoppsyn med juleforberedelsene. Julebukken fulgte nøye med på at alle vasket seg og fikk nye klær til jul. I det minste ett nytt plagg, om det så bare var nye julestrømper. Dessuten sjekket han om barna var snille med hverandre, og om de hjalp til med alt som skulle gjøres før jul. På julekvelden kunne han til og med komme inn i stua. Noen ganger var det en av ungdommene i huset som svertet ansiktet og tok på seg serken til gammeltante, så dro de en pels eller et loddent teppe over kroppen og trampet inn i stua med geitehode foran ansiktet. Dette skremte både barn og voksne.

– God kveld i stua, er det noen snille barn her, kunne han si. Og hvis han snakket julebukkmål var det moro å gjette på hvem det kunne være. Han snuste bak ørene på store og små for å sjekke om

de hadde vasket seg, og var det noen skitbukker i stua, ja, da måtte de sitte på julestabben til spott og spe. Julebukken ble traktert med godteri og kaker og en smak av ølbollen. Han ble ekstra blid og glad hvis han så at barna hadde laget halmbukker av de siste halmstråene fra høstinga. Da lovet han at det neste år skulle bli et godt kornår.

Julenissen tok over

Det var mange barn som var redde for julebukken. Han så fæl ut, og mange grudde seg. Men en julaften da det banket på døra, var det en helt annen kar som kom inn. Han var stor og tjukk, hadde rød frakk og langt hvitt skjegg. På hodet hadde han en nisselue, den var også rød. Han sa – God kveld, god kveld i stua, er det noen snille barn her? Han hadde med seg gaver til barn og voksne. Denne karen var mye triveligere å få besøk av på julaften. Men hva skulle julebukken gjøre? Han tenkte nok at det var best å komme en annen dag, så da begynte ungdommen å komme en av de andre dagene i romjula og tigge etter godter og kaker.

Av Åse Kari Gravråk

Kilder:

★ www.gardsjul.blogspot.com

★ *Magisk Jul*, av Line Therkelsen og Sissel Sommer Steneby. 2021